

Den økonomiske situasjon

*Foredrag av direktør Knut Getz Wold
på Norges Banks representantskapsmøte
23. februar 1981*

Innledning

Verdensøkonomien er inne i et markert tilbakeslag, som ventelig vil nå bunnen i år. Det vil bli avløst av vekst, men i slakkere tempo enn vi før har vært vant til.

Som vanlig er det et visst etterslep her hjemme, noe som særlig henger sammen med strukturen i utenrikshandelen. Den gode utviklingen i 1979 holdt fram i første halvår i fjor. Men i løpet av sommermånedene og høsten satte det internasjonale tilbakeslaget sitt preg også på norsk økonomi. De umiddelbare utsiktene for de aller fleste tradisjonelle industrigrenene er lite oppmuntrende. På litt lengre sikt er bildet noe bedre. Men vi kan neppe regne med å komme tilbake til den sterke veksten som preget tiden fram til begynnelsen av 1970-årene.

Samtidig er det klart at olje- og gassproduksjonens økende betydning gir vårt land vesentlige økonomiske fordeler om mulighetene blir utnyttet på rett vis. Oljeinntekter ble tatt inn i økonomien på forskott, noe som medvirket sterkt til den store veksten i utenlandsgjelden i siste halvdel av 1970-årene. I dag er situasjonen at storparten av de løpende oljeinntektene alt er trukket inn i økonomien. Av samlede skatter og avgifter av olje- og gassutvinningsen i fjor på vel 25 milliarder kroner kom knapt 5 milliarder til uttrykk i form av overskott på driftsbalansen med utlandet.

Norge har kunnet fortsette den vekst- og velferdspolitikken som vi vente oss til i de gyldne 1960-årene og begynnelsen av 1970-årene. Uten oljen ville dette ikke ha vært mulig uten fortsatte og helt uforsvarlig

store låneopptak i utlandet. Og lån skal nå engang før eller senere betales tilbake. Likevel er det fortsatt slik at over 85% av bruttonasjonalproduktet skapes i de såkalte tradisjonelle næringer. Og her er de internasjonale konjunkturutsiktene av stor betydning også for norsk økonomi.

Den internasjonale økonomi

1980 ble et dårlig år for verdensøkonomien med en vekst på bare 1% i industrilandene til sammen. I det andre halvåret var det endog et fall i produksjonen på ¾% i årsrate. Men i USA passerte økonomien bunnpunktet sommeren 1980 og viste deretter vekst. I andre store industriland vil resesjonen ventelig nå bunnen i det halvåret vi nå er inne i. For 1981 under ett blir veksten neppe høyere enn i fjor. Men i andre halvåret skulle en nå opp i vel 2% årsrate og i første halvår neste år 3%.

Det er altså en viss bedring i sikte. Men likevel er dette heller lave tall, og arbeidsløsheten vil stige ytterligere. OECD regner med en oppgang fra 23 millioner arbeidsløse ved siste årsskifte til 25½ millioner eller 7½% i midten av neste år trass i en viss reduksjon i Sambandsstatene.

Hovedårsaken til denne urovekkende utviklingen er at alle OECD-land fører en meget stram økonomisk politikk i et forsøk på å redusere inflasjonen og driftsunderskottene. Oljeprisøkningen har naturligvis virket som et sterkt incitament til dette.

Fra begynnelsen av 1979 til nå har prisoppgangen på olje vært mer enn 150%. OECD har foretatt en beregning som viser

at de samlede virkninger av oljeprisøkningen etter 1978 og den derav følgende tilstramning av finanspolitikken vil bli et produktjonsnivå i medlemslandene i slutten av dette året hele 6½% lavere enn det ellers ville ha vært. Herav svarer oljeprissjokket for 4½% og den økonomiske politikken for resten. I sum betyr dette at bruttonasjonalproduktet i OECD-området er 550 milliarder dollar lavere enn det kunne ha vært uten det siste oljeprissjokket.

Dette beløpet er over dobbelt så stort som det samlede bruttonasjonalproduktet i de fattigste u-landene, der det bor over 1,1 milliarder mennesker. Bare en brøkdel av beløpet ville altså ha vært nok til å bedre u-landenes stilling på radikal vis om en tenkte seg at det var blitt nyttet slik.

Det har lyktes å begrense prisstigningen noe i flere land. Mer moderate lønnsoppgjør har virket med til det. Men gjennomsnittet i OECD ligger på vel 10% oppgang i konsumprisene og en liknende vekst i timefortjenesten i industrien. De landene som har lavest inflasjon, Tyskland, Sveits, Østerrike, Belgia og Nederland, har også lavest lønnsstigning.

Det siste oljeprissjokket førte til ny økning i de meget store internasjonale betalingsproblemene. OPEC-landenes driftsoverskott steg fra 5 milliarder dollar i 1978 til 116 milliarder i fjor. I år ventes en reduksjon til 82 milliarder ettersom en del av OPEC-landene bruker mer av sine inntekter, blant annet til store industriinvesteringer.

Andre land må ha tilsvarende driftsunderskott. Alle industrilandene unntatt USA, Storbritannia og Norge, som alle produserer olje selv, hadde underskott i fjor, i de fleste tilfelle av betydelig størrelse. Finansieringen av underskottene skaper ingen vansker for disse landene, for det er stor knapphet på gode låntakere i verden i dag. Problemerkonsentrerer seg om de ikke-oljeproduserende u-land. Deres underskott er økt fra 26 milliarder dollar i

1978 til 50 milliarder i fjor, og en ytterligere oppgang er i vente i år. Bare en liten del av oppgangen dekkes gjennom økt u-hjelp. Også enkelte små industriland har store betalingsproblemer.

De private kredittmarkedene spiller fortsatt en sentral rolle i det en gjerne kaller "recycling" av oljepengene. Innsatsen her har vært imponerende stor. Men flere og flere u-land er nå så forgjeldet, og bankenes og andre finansinstitusjoners engasjementer etter hvert så store og utsatte at prosessen bremser opp.

De internasjonale valutamarkedene har det siste året vært preget av nesten dramatiske svingninger, spesielt i dollarens stilling. Disse bevegelsene henger framfor alt sammen med store renteendringer. De siste måneder har rentenivået i USA vært rekordmessig høyt med utlånsrenter på over 20% i forretningsbankene. En stram økonomisk politikk har samtidig bremset inflasjonsraten og vendt betalingsunderskottet til et stort overskott, som for i år er beregnet til 20 milliarder dollar. Begge deler har ført til markert oppgang i dollarens internasjonale verdi.

Også pundet har steget sterkt, i stor utstrekning som følge av liknende påvirkninger som i USA. Penge- og finanspolitikken har vært så stram at den sammen med kursutviklingen har skapt rekordstor arbeidsløshet og et beregnet fall i produksjonen på vel 2% både i fjor og i år.

Samtidig er særlig Deutsche marks stilling sterkt svekket. Lave renter og stort driftsunderskott gir en del av forklaringen. Politiske vurderinger har også spilt inn. Deutsche mark har ligget på bunnen av det europeiske valutasystemet EMS, der gylden og franske francs har skiftet om topplassen.

Stort sett har Tyskland ført en relativt ekspansiv økonomisk politikk. Dette har vært en positiv faktor i verdensøkonomien. Det samme gjelder Japan.

Oljeprisøkningen gjør industrilandene

fattigere. Og en har på nytt fått erfare hvor vanskelig det er å *fordele* slike tap i de moderne åpne og demokratisk styrte markedsøkonomier. Den økonomiske politikken var så ulike mye lettere i den lange perioden da produksjon og disponibel realinntekt økte med 3–4% om året.

I denne situasjon tilrår OECD at den økonomiske politikken tar sikte på å kontrollere lønns/prisstigningen. Inntektspolitikken bør prøve å få lønnstakerne til å akseptere en viss nedgang i reallønningene. Hvis dette ikke er mulig, bør pengepolitikken gjøres mer restriktiv, automatisk stabiliserende faktorer i skattesystemet bør tillates å slå ut. Men risikoen er også til stede for at de deflasjonistiske faktorer blir for sterke, og at det kan tenkes å bli behov for en stimulerende finanspolitikk.

Endelig en viktig faktor som på noe sikt kan gi et lysere perspektiv på internasjonal økonomi: De høye oljeprisene gjør omfattende investeringer i energiproduksjon og energisparing lønnsomme. Ikke minst gjelder det produksjon av kull, der særlig USA og Australia, men også flere andre land rår over enorme reserver. Et problem kan likevel ligge i miljøvernomsyn. En sterkt økt kullproduksjon vil også komme skipsfarten til gode.

I det hele har verdensøkonomien stor tilpasningsevne overfor forandringer i økonomiske og tekniske forhold. Det som har gjort virkningene av oljekriser så alvorlige, er ikke bare oljens sentrale betydning og prisstigningens dimensjoner, men kanskje mest at oppgangen ble konsentrert i to voldsomme sjokk i 1973 og 1979. Da virkningene av det første prissjokket omsider i stor utstrekning var absorbert, fikk en det neste. Etter hvert bør de nåværende prisene kunne gi en så sterk stimulans til investeringer i energiproduksjon og energisparing at dette også får positive tilbakevirkninger på vekstutsiktene i verdensøkonomien.

Vekst i norsk økonomi

Veksten i norsk økonomi for 1980 under ett, som var 3,6%, lå klart over gjennomsnittet i OECD på bare 1%. Men den internasjonale konjunktursvikten slo etter hvert gjennom også hos oss. Den sesongkorrigerede produksjonsindeksen for industrien lå 3½% lavere i fjerde kvartal enn i tredje. Alle hovedgruppene viste svikt.

For inneværende år regner en med en vekst i det norske bruttonasjonalproduktet på bare 1% eller omtrent på linje med gjennomsnittet. De svake internasjonale konjunkturutsiktene er selvsagt en sentral faktor her. Det er viktig å være oppmerksom på at flere av Norges tradisjonelle eksportvarer er sterkt konjunkturfølsomme, som f.eks. malmer, ferrolegeringer, treforedlingsprodukter osv. En negativ faktor er også at vekstutsiktene for flere av Norges viktigste handelspartnere er svakere enn gjennomsnittet. For to av dem – Storbritannia og Vest-Tyskland – ventes et direkte fall i bruttonasjonalproduktet i år.

På denne bakgrunn ventes ingen økning i volumet av industrieksporten i år. En liten tilbakegang synes mer sannsynlig.

En faktor som har bidratt sterkt til å holde aktivitetsnivået oppe, er *investeringene* i tradisjonell industri. De steg med nærmere 25% i volum i fjor, og nasjonalbudsjettet regner med et par prosent ytterligere vekst i år. Her bør en nok ta en viss reservasjon på bakgrunn av de dystre internasjonale konjunkturutsiktene. Men på lengre sikt er disse høye investeringene en positiv faktor, som vil bidra til økt produksjon og produktivitet.

Privatforbruket viser nå bare slakk vekst – knapt 1½% i fjor. I år ventes litt sterkere oppgang – ca 2%. Et ekspansivt statsbudsjett stimulerer nok oppgangen noe. Men den store usikkerheten ute og hjemme virker i motsatt lei.

Det offentlige forbruket viser markert sterkere vekst — knapt 4% i fjor og vel 4% i år.

Norges disponible realinntekt steg i fjor med vel 11%. Klart nok slo oppgangen i olje- og gassutvinningen sterkt ut. I år ventes et fall på om lag ½% på grunn av de slakke konjunkturutsiktene for tradisjonell industri. Vi må altså innstille oss på at vi ikke har større ressurser å disponere over i år enn vi hadde i fjor.

I år og de nærmeste årene framover vil veksten i oljesektoren være moderat. Utsiktene for norsk økonomi vil derfor i stor grad avhenge av to hovedfaktorer: den internasjonale konjunkturutviklingen og Norges egen konkurransevne.

Avmatningen i verdenskonjunkturen har altså hittil bare i begrenset utstrekning påvirket det innenlandske aktivitetsnivå. Utslagene av den svakere utenlandsetter-spørselen har blitt motvirket av oppgang i den innenlandske konsum- og investerings- etterspørsel. I år må en imidlertid vente at norsk økonomi i større grad blir preget av moderate nedgangstendenser.

Arbeidsløsheten i Norge er fremdeles rekordartet lav målt med internasjonale mål. Men også hos oss har en kunnet merke et litt slakkere arbeidsmarked. Det gjelder særlig i enkelte distrikter. Men det er samtidig mangel på arbeidskraft i flere bransjer og yrker.

Her står vi overfor et problem som er felles for de fleste moderne industriland: en sterk *reduksjon i mobiliteten* på arbeidsmarkedet. Også i land med meget høy arbeidsløshet kan det være stor mangel på arbeidskraft i flere viktige yrker.

Det er forståelig at det er slik. Men det vil være uråd å opprettholde den fulle sysselsettingen i Norge uten en høyere mobilitet på arbeidsmarkedet. Reduksjonen i statstilskottene til bransjer i vansker vil ytterligere understreke betydningen av dette. Det er i vekstindustrier med høyere

produktivitet og inntjeningssevne en vil finne de mest lovende utsiktene.

Den måten norsk næringsliv har tilpasset seg de økte muligheter til leveranser av utstyr og teknikk til offshorevirksomheten i Nordsjøen og også til eksport, er et oppmuntrende eksempel på hva som her kan gjøres. I den øvrige industri vil investeringer i ny og kapitalkrevende teknologi gi grunnlag for økt produktivitet og konkurransevne.

Men det er viktig at i et land som Norge vil distriktpolitiske målsettinger sette grenser for hvor langt en kan presse kravet på mobilitet. I et demokrati som vårt vil det kreves en viss standard i offentlige tjenester og infrastruktur også på mindre steder. I så fall kan det være riktig — også regnet rent økonomisk — å støtte lokale bedrifter.

Kostnadsutvikling og konkurransevne

Etter avviklingen av pris- og lønnsstoppen har pris- og kostnadsutviklingen i Norge ligget noenlunde på linje med andre land. Den gjennomsnittlige oppgangen i konsumprisene i fjor var 11% fra året før i Norge som i OECD i gjennomsnitt. Men økte indirekte skatter, reduserte subsidier, avvikling av priskontrolltiltak osv. brakte prisstigningen i Norge i januar i år opp på vel 15% jevnført med samme måned i fjor.

Veksten i timefortjenesten lå i fjor på vel 9% mot 10½% i hele OECD-området. Det lyktes å holde lønnsoppgjøret innen noenlunde akseptable grenser. Mer urovekkende var tendensene som senere har gjort seg gjeldende, til spredningseffekter fra Nordsjøen til lønnsutviklingen i land.

Det mest brukte sammenfattende mål på konkurransevnen er relative lønnskostnader pr. produsert enhet. Lønnseksplasjonen

etter det forbundsvis lønnsoppgjøret i 1974 og sterk oppgang blant annet som følge av motkonjunkturpolitikken de følgende årene førte sammen med en meget svak produktivitet utvikling til en sterk forverring av konkurransevnen. I 1977 lå lønnskostnadene pr. produsert enhet i forhold til våre markedsland og justert for endringer i valutakursene 35% høyere enn i 1970.

De følgende to årene skjedde det en sterk bedring som følge av pris- og lønnsstoppen og på grunn av devalueringen i februar 1978. Også i fjor var det en liten bedring målt i norske kroner. Lønnskostnadene pr. produsert enhet økte med rundt 8% mot 9% i våre markedsland. Men valutakursutviklingen førte til en relativ svekkelse på 1%.

For i år synes en liten ytterligere svekkelse sannsynlig — kanskje vel 1% — som følge av litt sterkere kostnadsvekst i Norge med ca. 10% enn i våre markedsland. Det vil i tilfelle bety at de relative lønnskostnadene pr. produsert enhet justert for endringer i valutakursene vil ligge vel 23% høyere enn i 1970 i forhold til våre markedsland. Målt på denne måten er det altså langt igjen før vi har gjenopprettet den gode konkurransevnen fra begynnelsen av 1970-årene.

Men det er også viktig å være oppmerksom på at en hovedårsak til den relativt svekkete konkurransevnen er *produktivitet utviklingen*. Ser vi direkte på de relative lønnskostnader justert for endringer i valutakursene, ligger kostnadene knapt 5% høyere enn i 1970.

Vårt kostnadsproblem er altså i vesentlig grad et produktivetsproblem. Dette problemet er konsentrert i hjemmekonkurrerende og skjermet industri. Produktivetsveksten i fjor var lav — vel 1%.

Forklaringen på den svake produktivetsutviklingen er i stor utstrekning at norsk industri holder på arbeidskraft som ikke er fullt sysselsatt. Offentlige støttetil-

tak har ofte muliggjort dette. I visse tilfelle kan dette være forsvarlig, hvor det f.eks. er tale om et kortvarig konjunkturtillbakeslag for bedriftens produkter. I så fall har en produktivetsreserve som kan bli realisert når etterspørselen tar seg opp igjen og aktivitet og kapitalintensitet kommer opp på sitt tidligere nivå. To tredjeparter av industribedriftene hadde ledig kapasitet ved siste årsskifte. Av disse bedriftene oppgav tredjeparten at full kapasitetsutnyttning ikke ville kreve flere sysselsatte. I andre tilfelle er distriktpolitiske omsyn avgjørende.

Vi kommer likevel ikke forbi at i en voksende og åpen økonomi som vår er en betydelig mobilitet på arbeidsmarkedet et vilkår for økonomisk vekst. Arbeidsmarkedspolitikken må ta sikte på å lette omstillingen og redusere byrdene for den enkelte.

Den bedringen som skjedde i norsk relativ konkurransevne i 1978 og 1979, ble altså avløst av omtrent stillstand i fjor. Perspektivene i år er lite lovende. Med meget svak vekst i verdensøkonomien er det ikke noe spillerom av betydning for økte reallønninger.

Finans- og kredittpolitikken bør utformes med sikte på å støtte opp under en moderat inntektsutvikling, som igjen er et avgjørende vilkår for å begrense inflasjonen og trygge sysselsettingen på lengre sikt. Disse virkemidlene er nødvendige ledd i en slik politikk. Men de kan ikke alene sikre et godt resultat. Et aktivt samarbeid mellom myndighetene og de store organisasjonene i arbeids- og næringslivet, kontroll med karteller og prisavtaler osv. er like nødvendige ledd.

I en situasjon der de samlede økonomiske ressurser vokser i meget slakt tempo, er en slik politikk vanskelig. Ikke noe land har lykkes fullt ut. De som kan notere de relativt beste resultater, har lagt vekt på en stram pengepolitikk, men har også hatt fordelene av en moderat og realistisk holdning fra organisasjonene i arbeidslivet.

Fallende aktivitetsnivå og svekket vekst i eksportmarkedene har — med det vanlige etterslepet — slått stadig sterkere ut i utførselen av tradisjonelle varer. Svekket konkurranseevne førte til tap av markedsandeler. Volumveksten i utførselen i fjor var ubetydelig. Innførselen av tradisjonelle varer steg derimot med vel 7% i volum.

Prisene steg med omkring 13% både for tradisjonell utførsel og innførsel, slik at det ikke skjedde noen nevneverdig forandring i bytteforholdet.

For i år ser det ut til å bli bare relativt ubetydelig vekst i volumet både på utførsels- og innførselssiden for tradisjonelle varer. En prisstigning i utenrikshandelen av størrelsesorden 7% er sannsynlig.

Utviklingen har ført til at Norges innførsel av tradisjonelle varer i år er anslått til 90 milliarder kroner, mens utførselen ventelig vil bli ca. 50 milliarder kroner. Differansen svarer til 16% av bruttonasjonalproduktet.

Skipsfartens nettofraktinntekter på vel 11 milliarder kroner dekker vel fjerdeparten av innførselsoverskottet av tradisjonelle varer. Her har det vært en positiv utvikling de siste årene. Med unntak for store tankskip har fraktmarkedet bedret seg. Norsk skipsfart har vist imponerende stor evne til å satse på skipstyper og frakttjenester der etterspørselen har utviklet seg godt. Den sterke oppgangen i dollarens verdi har også vært en fordel.

Veksten i utførselen av olje og gass har vært så sterk at driftsbalansen overfor utlandet i fjor viste overskott for første gang siden 1969 — 4,7 milliarder kroner. Olje- og gasseksporten økte fra 22 til 41 milliarder kroner og ventes å stige med ytterligere 5 milliarder i år til 31% av den samlede utførselen.

På grunn av utviklingen i det tradisjonelle varebyttet regner nasjonalbudsjettet likevel med et driftsunderskott i år på ca. 3

milliarder kroner, og salderingsproposisjonen noe lavere. Et mindre overskott synes mer sannsynlig. Blant annet er det lite trolig at investeringsvolumet og dermed importen blir så høy som forutsatt dersom den internasjonale konjunkturutviklingen blir så svak som en har lagt til grunn. Det er også bygd inn sikkerhetsreserver i de offentliggjorte prognosene for eksporten av oljeprodukter og i prisanslagene.

For anslagene over olje- og gasseksporten er det selvsagt betydelig usikkerhet både når det gjelder priser og mengder. Volumet av denne eksporten vil ikke øke stort før nærmere midten av 1980-årene.

Men i og for seg vil det ikke endre problemstillingen for norsk økonomi og økonomisk politikk i særlig grad om en f.eks. får et driftsoverskott på 3 milliarder kroner istedenfor et underskott av liknende størrelse.

Vi har en nettogjeld til utlandet på nær 100 milliarder kroner selv etter fjorårets reduksjon. Denne gjelden fører med seg store rentebetalinger — i alt nær 8 milliarder kroner netto. Av nettogjelden faller 26 milliarder på staten alene. Det bør være en rimelig målsetting også for de nærmeste årene å fortsette nedbetalingen av denne gjelden og å finansiere norsk næringslivs direkte investeringer i utlandet gjennom vårt eget driftsoverskott.

Finanspolitikk. Sparing

Den markerte svekkelsen av *finanspolitikken* fra midten av 1970-årene er et av de største problemene i norsk økonomi. Et tradisjonelt overskott før lånetransaksjoner på stats- og trygderegnskapet ble vendt til et underskott som nådde vel 8 milliarder kroner i 1978. Men så inntrådte en vending, særlig som følge av økende oljeinntekter. I fjor ble det et beregnet overskott før lånetransaksjoner på 300 mill. kroner, og i år ventes et overskott på 10 milliarder.

Men dette er altså etter at en har trukket inn de sterkt økte skatteinntektene fra Nordsjøen. Og disse skatteinntektene har en mye mindre begrensende virkning på den innenlandske etterspørsel enn andre skatter. Regnet eksklusive oljeskatter, viser statsbudsjettet både for i fjor og i år et underskott på rundt regnet 18 milliarder kroner.

Statens samlede finansieringsbehov omfatter også statens lånetransaksjoner og dens finansiering av statsbankene. Dette finansieringsbehovet ble i fjor redusert fra 17 til 15 milliarder kroner. I år ventes en ytterligere reduksjon til 4 milliarder. Både økte oljepriser og nye skatteregler har ført til oppgangen i oljeskattene, som i år ventelig vil passere 28 milliarder kroner.

Via statsbudsjettet er altså oljeinntektene trukket inn i norsk økonomi og nyttet til finansiering av en sterk standardheving gjennom økte offentlige investeringer og forbruk og sterkt økte overføringer. Dette har gitt virkninger i norsk økonomi som kan jevnføres med en generell ekspansjonspolitikk, fordi oljeskattene bare i meget begrenset grad reduserer annen etterspørsel.

Men oljeskattene har gjort det mulig å vende de tidligere store driftsunderskottene til om lag balanse. Her ligger den store forskjellen jevnført med f.eks. Sverige, som førte en liknende motkonjunkturpolitikk som Norge og en enda sterkere offentlig standardheving fra midten av 1970-årene, men som i fjor fikk et driftsunderskott overfor utlandet på vel 20 milliarder svenske kroner og venter et enda større underskott i år.

Et av de beste målene på det som hender i realøkonomien, er utviklingen i *spareraten*. Den forteller hvor stor del av landets disponible nasjonalinntekt som nyttes til oppsparing. Tradisjonelt har spareraten lig-

get på et relativt høyt nivå i Norge. I årene 1962–1973 lå den gjennomsnittlig på netto 16%. Sjetteparten av de disponible ressurser ble altså nyttet til utbygging av kapitalutstyret. Investeringsraten (regnet netto – altså etter fradrag av kapitalslit) var enda noe høyere, gjennomsnittlig 18%, og differansen ble dekket gjennom kapitalimport.

I årene 1974–77 førte de store investeringene i oljesektoren investeringsraten opp i hele 25%, mens spareraten sank til 13%. Stor etterspørsel også etter norske ressurser finansiert gjennom store låneopptak forsterket pris- og kostnadspresset.

I 1978 og 1979 falt investeringsraten til et mer normalt nivå. Spareraten var meget lav – knapt 11%.

Men i fjor ble det et betydelig oppsving i sparingen – til nærmere 19%. Investeringsraten er beregnet til ca. 17%. Den økte sparingen faller for en stor del på den offentlige sektor og skyldes økte oljeskattinntekter. Men da oljeskattene ikke bidrar til å redusere publikums etterspørsel like mye som andre skatter, gir ikke tallene i samme grad som ellers uttrykk for redusert innenlandsk etterspørselspress.

Med mye større ressurser til rådighet enn i begynnelsen av 1970-årene er det rimelig og riktig at den delen som spares, er høyere enn hva som var vanlig før oljealderen.

En kan måle dette på en annen måte ved å se på utviklingen i disponibel realinntekt for Norge eksklusive statens oljeinntekter. Fra 1973 til i fjor var oppgangen 16%. Men økningen i den innenlandske bruk av varer og tjenester eksklusive investeringer i oljesektoren var nesten dobbelt så sterk – vel 29%. Tar en så med oljeinntektene, finner vi en økning i disponibel realinntekt for Norge på 31%. Tallene viser igjen at vi nå gjør bruk av storparten av oljeinntektene i den indre økonomi.

For i år tyder tallene på at spareraten vil gå sterkere ned enn investeringsraten. Årsaken til nedgangen i spareraten er en

ventet, meget beskjedne vekst i landets disponible realinntekt — bare ¾% — mens forbruket ventes å øke med 2¾%.

Kredittpolitikken

Den sterke svekkelsen av finanspolitikken legger i vårt som i flere andre land økende byrder på kredittpolitikken. Finanspolitikken stimulerer etterspørselen og øker pengetilgangen. Når staten bruker inntektene fra oljeskattene til å øke sine utgifter i Norge, og når den låner i Norges Bank, blir resultatet i begge tilfelle økt pengetilgang, dvs. økt likviditet på publikums og bankenes hånd.

Det blir en hovedoppgave for kredittpolitikken å prøve å redusere disse skadevirkningene. Gjennom bruk av reservekrav, regler for låneopptak i Norges Bank, plasseringsplikt og øvrige kredittpolitiske virkemidler påvirkes bankenes utlånsvilje og utlånsevne og tilgangen på likviditet.

En stram kredittpolitikk kan likevel aldri fullt ut nøytralisere virkningene av en for ekspansiv finanspolitikk. Særlig betenkelig er at kredittpolitikken ofte rammer viktige investeringer, mens finanspolitikken mer stimulerer forbruket.

Veksten i publikums likviditet eller pengemengden i fjor var ca. 12%. En lavere vekst ville ha vært ønskelig.

Nå er det stor meningsforskjell om hvilken vekt en skal tillegge denne faktor. Noen sosialøkonomer hevder at kontroll med pengetilgangen ikke bare er nødvendig, men også er tilstrekkelig for å få bukt med inflasjonen. Dette synet har vunnet flere tilhengere de siste årene.

Men det synes vanskelig å følge det helt ut. I allfall vil en slik *ensidig* monetaristisk politikk kunne ta så lang tid og få så store skadevirkninger på produksjon og sysselsetting at den vanskelig blir akseptert i et moderne velferdssamfunn. Det er nemlig urealistisk å tenke seg en full kontroll med

statens finanspolitikk gjennom oppbremsing av tilgangen på innenlandsk likviditet. Staten vil for øvrig i de aller fleste industriland kunne låne i praktisk talt ubegrenset omfang i utlandet. Og partene på arbeidsmarkedet kan ikke på denne måten presses til en bestemt lønnspolitikk. Det problem vi har å gjøre med, er like mye politisk som økonomisk. Vi har i vårt land en stor fordel når det gjelder å løse det: en jevn inntektsfordeling og en høyt utviklet sosial velferdspolitikk.

Når det er sagt, er det imidlertid også viktig å presisere at regulering av pengetilgangen er et sentralt og nyttig ledd i en økonomisk politikk som tar sikte på å bremse inflasjonen. Strammere likviditet skaper etter hvert en økonomisk bakgrunn og et økonomisk klima som stimulerer til større realisme og moderasjon både i finanspolitikken, på arbeidsmarkedet og hos forbruker og bedrifter. Kontroll med pengetilgangen er altså nødvendig, men ikke tilstrekkelig. En kommer ikke utenom behovet for en direkte påvirkning av finanspolitikken og for en inntektspolitikk, et samarbeid mellom de offentlige myndigheter og organisasjonene i arbeids- og næringslivet. Et hovedproblem her er at hver enkelt gruppe vil hevde at dens behov — enten det nå gjelder inntektsøkning eller bevilgning over statsbudsjettet — er unntaket som bør imøtekommes før en går inn for moderasjon.

Det siste året har det vært ført en stram kredittpolitikk i Norge. Gjennom storparten av året var de sørnorske banker pålagt 60% plasseringsplikt. Selv om den ble redusert til 30% fra årsskiftet, betyr ikke det i praksis noen særlig reduksjon, fordi det hele tiden har vært en maksimumsgrense på 30% i forhold til den samlede forvaltningskapitalen, en grense som etter hvert var i ferd med å bli nådd i de fleste banker. Siden september i fjor har sørnorske forretningsbanker vært pålagt 13% primærreservekrav, som er meget nær

maksimalsatsen på 15%. Sørnorske sparebanker har vært og er pålagt 10% primærreservekrav, som er lovens maksimum for denne bankgruppen.

Trass i den kraftige virkemiddelbruken klarte en ikke å holde utlånsveksten i fjor innenfor den fastsatte rammen på 7 milliarder kroner. Bankutlånene økte med over 1 milliard kroner mer. Storparten av overskridelsen falt på sparebankene.

Utlånsveksten i nordnorske banker forklarer ca. halvparten av overskridelsen. Utlånsveksten i de nordnorske bankene ligger gjennomsnittlig nesten dobbelt så høyt som for landet under ett.

Vår kredittpolitikk er basert på en lempeligere bruk av virkemidlene i Nord-Norge. Men det synes som om forskjellen mellom de nordnorske og sørnorske banker nå er blitt svært stor. Her spiller det også en viktig rolle at en betydelig del av utlånsveksten fra de nordnorske forretningsbankene og deres filialer foregår i Sør-Norge.

Av større betydning enn overskridelsen i banksektoren var imidlertid at kreditttilførselen til private og kommuner via obligasjonsmarkedet ble vel 3 milliarder større enn forutsatt. En årsak til dette var at renten for langsiktige partialobligasjonslån ligger under renten på langsiktige utlån fra bankene. De låntakere som har hatt muligheter for det, har derfor foretrukket finansiering via obligasjonsmarkedet. Samtidig har bankene og livselskapene foretrukket å kjøpe slike obligasjoner til oppfylling av plasseringsplikten, fordi de lenge gav atskillig høyere rente enn statsobligasjoner og statsbankobligasjoner.

Dette må igjen ses på bakgrunn av den omlegging av obligasjonsmarkedet som var den største og viktigste nyheten i norsk kredittpolitikk i fjor. Renteutvalget gikk inn for en omfattende frigjøring av obligasjonsmarkedet. Både emisjoner og rentevilkårene skulle i det vesentlige overlates til markedet. Denne omlegging av politikken

fikk i hovedsaken tilslutning av regjeringen og i Stortinget og er i stor utstrekning blitt gjennomført. Det kreves ikke lenger noen spesiell tillatelse til å legge ut obligasjonslån, bortsett fra en del sektorer der en har funnet å måtte beholde en regulering, fordi risikoen for sterk ekspansjon ellers ville ha blitt for stor. Det gjelder her kommunelån, obligasjonsutstedere som skal finansiere personlige investeringer, særlig i boligsektoren som nyter godt av store skattefordeler, og lån til skipsfartsektoren.

Den økende kreditttilgangen via obligasjonsmarkedet ble ikke motsvart av en tilsvarende reduksjon i kreditt fra andre kilder. Den samlede innenlandske kreditttilførselen ble opp mot 5 milliarder kroner større enn en hadde tatt sikte på. Dette skyldtes imidlertid ikke bare liberalisering av obligasjonsmarkedet. Like viktig var at renten på statsobligasjoner lenge ikke stod i samsvar med de nye markedsvilkårene for andre lån. Derved ble det ikke mulig å emittere nye statslån i særlig omfang.

En av de største fordelene som et effektivt obligasjonsmarked fører med seg, er bruk av markedsoperasjoner. Et slikt system er vanlig i nesten alle land. Er likviditeten for stor, kan sentralbanken gjennom salg av statsobligasjoner til markedet trekke inn likviditet på en smidig og effektiv måte. Omvendt kan den kjøpe statsobligasjoner fra markedet under forhold der det måtte være behov for å tilføre likviditet. Dette systemet forutsetter selvsagt at renten på statsobligasjoner er tilpasset markedet, slik at de plasseringspliktige institusjoner er interessert i kjøp også av slike obligasjoner og slik at en også får en betydelig frivillig etterspørsel etter obligasjoner. I andre land er det helt vanlig at publikum og bedrifter som har overskottslikviditet, plasserer den i obligasjoner.

Det er derfor gledelig at staten i forrige måned justerte rentevilkårene for statsobligasjoner. Grunnlaget burde dermed

være lagt for en effektiv bruk av markedsoperasjoner også her i Norge.

Når det gjelder rentepolitikken for øvrig, gikk Renteutvalgets tilråding ut på at rentenivået i et fritt obligasjonsmarked skulle være retningsgivende også for rentedannelsen i andre markeder. Myndighetene skulle bare gripe inn dersom renteutviklingen for bankutlånene ble liggende høyere enn etterspørselsforholdene skulle tilsi vurdert på dette grunnlag, f.eks. som følge av svak konkurranse mellom bankene.

Regjeringen gikk inn for et annet prinsipp, nemlig en styring av utlånsrenten i bankene og livsforsikringsselskapene gjennom en renteerklæring fra finansministeren. Endringer i renten på kortsiktige lån skal ses i sammenheng med endringer i renten for markedspapirer og for Norges Banks lån til bankene. Renteleiet for mellomlange og lange utlån skal også fastsettes ved renteerklæring fra finansministeren. Her heter det at rentenivået for slike lån skal ses i sammenheng med renten på obligasjonsmarkedet. Derfor behøver ikke systemet med renteerklæringer i og for seg å avvike stort i praksis fra en friere rentedannelse, forutsatt at en har et fullt effektivt obligasjonsmarked også for stats- og statsgaranterte obligasjoner.

Det heter i kunngjøringen fra Finansdepartementet at det forutsettes at administrasjonen i Norges Bank og Finansdepartementet foretar en løpende vurdering av og kontroll med renteutviklingen. Det forutsettes videre regelmessige kontakter mellom ledelsen i Norges Bank og finansministeren. Norges Bank er for sitt vedkommende vel tilfreds med denne ordningen.

Samtidig er det skjedd en tilstramning når det gjelder statsbankenes utlånspolitikk, både gjennom de alminnelige retningslinjene for lån, utlånsvilkårene og utlånsbudsjettene. De samlede innvilgningsrammene har de siste årene vært holdt på et noenlunde uforandret nominelt nivå. Økningen fra i fjor til i år er i underkant av

prisstigningen. Utlånsrenten i statsbankene er økt med 1% for alle statsbanker unntatt Kommunalbanken og Industribanken, hvis utlån følger renteutviklingen på obligasjonsmarkedet. Når det gjelder boliglån, er en betydelig del overført fra finansiering i Husbanken og Landbruksbanken til lån på spesielle vilkår i forretnings- og sparebankene — de såkalte PSV-lån.

Et særlig problem i norsk kredittpolitikk henger sammen med de store skattemessige fordeler ved investering i fast eiendom og ved opptak av lån til dette formål. Fast eiendom vurderes til en liten brøkdel av sin omsetningsverdi, hvoretter den tilregnes en avkastning på 2½%. Samtidig gis det fulle inntektsfradrag for renter på lån. Dissé dobbelte skattefordeler i en tid med betydelig prisstigning står i dårlig samsvar med de prinsippene som ellers ligger til grunn for vår direkte beskatning. Fordelen gjør seg også gjeldende for en del av bedriftenes investeringer, men slår i praksis sterkest ut for personlige investeringer i fast eiendom. De vil derfor lett få en uheldig allokeringsevne og stimulere etterspørselen etter investeringer i denne sektor på kunstig vis. På den andre siden rammes sparerne hardt av skatten på renteinntekter som ofte ikke engang oppveier inflasjonen.

For 1981 er bankenes utlånsrammer hevet til 10 milliarder kroner. Det er altså ca. 3 milliarder kroner mer enn rammene for 1980. Ca. 1 milliard kroner av dette skyldes at en har gått videre med overføring av boligfinansieringen til private banker gjennom de såkalte PSV-lån.

Disse økte rammene for bankene fører med seg at kredittpolitikken vil bli noe mindre stram i år enn i de siste par årene. Rammene betyr at bankene kan låne ut ca. 70% av den beregnede innskottsveksten. Det blir i så fall en større andel enn i de siste årene. I 1979 var andelen 57% og i fjor om lag det samme. Denne oppmykingen av kredittpolitikken ville i og for seg ha vært ønskelig om den hadde vært basert på en

strammere finanspolitikk. Men det er altså vanskelig å se at finanspolitikken er strammet til slik at det egentlig er skapt rom for den stigningen det er lagt opp til i utlånene fra forretnings- og sparebankene. Også av denne grunn vil en derfor lett kunne få en mer ekspansiv økonomisk politikk enn ønskelig.

Likevel gir omleggingen av rentepolitikken og tilpasningen av obligasjonsrenten grunn til å se med større tillit og optimisme på effektiviteten av kredittpolitikken i tiden framover. En har fått til rådighet virkemidler som en hittil i høy grad har savnet her i landet.

Valutapolitikken

De sterke svingningene på de internasjonale valutamarkedene det siste året har skapt problemer for kurspolitikken og valutaforvaltningen også hos oss. Sammen med de store kurssvingningene gikk kraftige rentebevegelser. Det viste seg at den store ulikheten i renteutviklingen i de største landene hadde større innflytelse på kursutviklingen enn ulike inflasjonsrater. Dollaren steg i løpet av fjoråret med hele 13% i forhold til Deutsche mark, selv om inflasjonsraten i USA i fjor var ca. 10% eller dobbelt så høy som i Tyskland. Faktisk steg pund sterling enda mer enn dollaren trass i at inflasjonsraten i Storbritannia var enda høyere.

For norske kroner ble totalresultatet over fjoråret og til nå et fall på over 12% i forhold til dollar, 14% i forhold til pund og 29% i forhold til yen. På den andre siden steg kronen i forhold til EMS-valutaene. Mens kronen i begynnelsen av fjoråret lå 2% lavere enn den svakeste EMS-valutaen, ligger den nå vel 9% over den sterkeste. I forhold til Deutsche mark har kronen i samme periode steget med over 13%.

Måler en kronens verdi i forhold til valutakurven, har den holdt seg relativt

stabil, men med en moderat tendens til svekkelse. Under forhold med sterke svingninger i hovedvalutaene er det imidlertid ikke mulig for et land med en åpen økonomi og stor utenrikshandel å holde en i egentlig forstand stabil valutakurs. Uansett hvordan kursen fastlegges, oppveier ikke pluss og minus hverandre. For det er nå en gang ikke slik at merfortjenesten som f.eks. skipsfart og treforedling oppnår på grunn av oppgang i dollar og pund og sterk inflasjon i disse landene, oppveier tapet for importkonkurrerende industri som følge av at tyske varer blir billige både fordi Deutsche mark har falt og fordi inflasjonen i Tyskland er lav.

Det mest brukte internasjonale mål på en valutas effektive verdi er Valutafondets MERM-metode. Målt på denne måten, var det en oppgang i kronens effektive verdi i fjor på 2% i forhold til året før. I forhold til 1970 ligger kronen 10% høyere og i forhold til 1975 4% lavere.

Norges Bank har intervenert i valutamarkedene i stor målestokk. Det skyldes i første rekke betalingen av oljeskattene. De internasjonale selskapene ønsker å kurssikre sine kommende skattebetalinger i norske kroner. For å begrense kurs- og likviditetsvirkningene av disse betalingene, har Norges Bank operert i stort omfang i terminmarkedet. Også direkte valuta-swaper er tatt i bruk i stor utstrekning.

Norges Banks valutareserver økte sterkt i fjor – fra 21 til 31 milliarder kroner. De utgjør nå ca. 27 milliarder kroner. Det svarer til fire måneders vareimport. Reserverne er rommelige – noe høyere enn gjennomsnittet for industrilandene – men de er ikke ekstraordinært høye. De gir handlefrihet og mulighet for å møte plutselige påkjenninger. Erfaringene fra de senere årene viser at slike påkjenninger kan komme uventet og med meget stor kraft.

Tre firedeler av reservene er plassert i dollar, 15% i Deutsche mark, 7% i Valutafondets særlige trekkrettigheter og resten i

andre valutaer. Den store andelen i dollar har ført til store renteinntekter på grunn av det høye rentenivået i Sambandsstatene. Dollarreservene gav 13% avkastning, og gjennomsnittlig fikk vi ca. 12%. Dertil kommer så kursstigningen på dollar på ca. 5%. Men kursene vil svinge, og Norges Bank trenger derfor sitt store kursreguleringsfond.

Det er naturlig å se på Norges Banks valutareserver som nasjonens kassebeholdning. En stor del av den må holdes i likvid form. Det siste året har dette vært fullt forenlig med høy avkastning, men det vil ikke alltid være tilfellet.

Det internasjonale *valutafondet* er inne i en periode med sterkt økende virksomhet. Fondet har nettopp gjennomført sin syvende kvoterevisjon. Den førte til en økning av de samlede kvoter fra 40 til 60 milliarder SDR eller særlige trekkrettigheter, som for tiden er verd ca. 25% mer enn dollar. Den åttende kvoterevisjonen er under forberedelse. Folkerepublikken Kina er blitt medlem av Valutafondet.

SDR-systemet er blitt justert og gjort mer attraktivt. Dette gjør det mulig og interessant for medlemslandene å holde en del av sine valutareserver i slike spesielle trekkrettigheter. De er nå sammensatt av en slags kurv av de fem viktigste reservevalutaene i verden.

De spesielle trekkrettighetene er tildelt medlemslandene i forhold til kvotene. På den måten opptrer Valutafondet som en internasjonal sentralbank som skaper internasjonal likviditet. Norge har hittil fått tildelt et beløp som svarer til 1 milliard kroner, herav ca. 200 millioner ved den siste tildelingen 1. januar i år.

Men Valutafondets viktigste oppgave i dag gjelder den såkalte resirkuleringsprosessen. Problemet er hvordan OPEC-landenes enorme betalingsoverskott skal kunne

dekke underskottslandenes — særlig u-landenes — store underskott. Ettersom de private kredittmulighetene etter hvert blir mer og mer begrenset for stadig flere underskottsland, har Fondet en svært viktig oppgave her. Med medlemslandenes garantier i ryggen har Fondet stor kredittverdighet både overfor medlemslandene og i de internasjonale kapitalmarkedene. Fondet kan også stille vilkår for sin finansielle støtte til de enkelte land, som private kredittinstitusjoner ikke kan gjøre.

Fondet er nå aktivt engasjert med å sikre seg større ressurser gjennom innskott fra OPEC-landene og andre medlemsland, og det tar også sikte på opplåning i de private kredittmarkedene. Mens et medlemsland ordinært ikke kan utnytte Fondets ressurser med mer enn 200% av kvoten, er det nå vedtatt nye retningslinjer som gjør det mulig i særlige tilfelle å trekke helt opp til 600%. Det er opprettet en særskilt subsidieringsordning som kan nyttes av de fattigste medlemslandene for å redusere belastningen av rentebetalingene.

Norge og de andre medlemslandene har sett det som meget viktig at Fondets virksomhet på dette området utvides. Norges Bank er for sitt vedkommende innstilt på å ta del i finansieringen i rimelig forhold til hva andre land gjør.

Det er viktig at medlemslandene kommer tidlig til Fondet. Derved kan tilpasningsprosessen bli ledd i en langsiktig strategi for å bedre investeringsklimaet og legge grunnlaget for sterkere økonomisk vekst. Et samarbeid med Verdensbanken, IDA og eventuelle andre internasjonale institusjoner som gir langsiktige kreditter, er viktig for en rasjonell gjennomføring av aktuelle investeringsprosjekter.

Spørsmålet er blitt reist om Valutafondet burde gå lengre i sin støtte til u-landene. Men Fondets hovedoppgave ligger i ordningen av de internasjonale valuta- og finansforhold. Det er viktig at det kan beholde sin effektivitet og sine ressurser for

dette formål. Ellers vil dets stilling lett kunne bli svekket, og andre institusjoner vil måtte ta over. Det er institusjoner som Verdensbanken og IDA som har til primær oppgave å hjelpe u-landene. La oss også huske at u-landene selv er sterkt interessert i å bevare en fri og effektiv internasjonal valutaordning.

Norge er vitalt interessert i større stabilitet i de internasjonale valutaforhold. Den nåværende uro og usikkerhet betyr en stor påkjenning på næringslivet, særlig i de utekonkurrerende og hjemmekonkurrerende deler av det. Investeringer og rasjonell planlegging vanskeliggjøres, og mye av bedriftsledelsens ressurser avledes til arbeid med valutaspørsmål. Behovet for mer bindende og konstruktivt mellomfolkelig samarbeid er påtvingende.

Sluttord. Oljeøkonomien

I den senere tid har vi fått et livlig ordskifte om de økonomiske muligheter og problemer som olje- og gassproduksjonen på kontinentalsokkelen fører med seg. En slik debatt er nyttig, forutsatt at den er basert på realistiske problemstillinger.

Olje- og gassutvinningen er ikke i seg selv noen unik form for økonomisk aktivitet. Den krever imidlertid særdeles store investeringer, der leveranser fra norsk industri har spilt en stor og økende rolle. Den skaper nye arbeidsplasser.

Men den skiller seg fra annen virksomhet ved de store overskottene som tilføres staten i form av skatter og royalties, overveiende i utenlandsk valuta. Etter som oljeutvinningen er blitt integrert i norsk økonomi, er det likevel grunn til varsomhet med bruken av begrepene olje-Norge og fastlands-Norge, som om de kunne økonomisk isoleres fra hverandre. Det såkalte fastlands-Norges økonomi ville på viktige områder vært en annen uten oljen.

Et grunnleggende faktum i dag er imidlertid at oljeinntektene er tatt inn i norsk økonomi. Dette spørsmålet er for lengst avgjort. Ofte spørres det hvorfor oljen ikke bringer større økonomiske fordeler. Hvorfor er det mangel på sykehus, aldershjem, veier og ferjer? Hvorfor er ikke den enkeltes disponible realinntekt større?

Det faktiske forhold er at vi har hatt en meget sterk økning både av privat og offentlig forbruk. Fra 1975 til 1980 steg Norges disponible realinntekt inklusive oljeinntektene med ca. 21%. Det offentlige forbruket steg imidlertid med hele 28%, mens det private forbruket økte med ca. 16%.

Men stigningen i Norges disponible realinntekt har ikke vært større i gjennomsnitt i siste halvdel av 1979-årene enn den var i 1960-årene forut for oljealderen. Olje- og gassinntektene har gjort det mulig å fortsette en offentlig og privat standardøkning som ellers ikke ville ha vært mulig uten en gjeldsstiftelse til utlandet av helt uforsvarlige dimensjoner.

Men i år kan en ikke vente noen nevneverdig vekst i disponibel realinntekt. Vi har altså ikke økte ressurser til rådighet i år selv medregnet oljeinntektene.

Både i år og enda mer i de følgende årene vil dette forholdet naturligvis avhenge mye av utviklingen av produksjonsvolum og priser på oljen. Overalt i verden er store ressurser satt inn i utvikling av nye oljefunn og alternative energiresurser: kull, kjernekraft og nye energiformer. Dette vil nok etter hvert gi store resultater, men trolig ta lang tid. Etter den første oljekrisen i 1973/74 falt realprisen på olje hvert år fram til 1979. En oppgang i realprisen i de nærmeste årene framover er nok likevel mest sannsynlig. Fra midten av 1980-årene kommer det også økte kvanta fra den norske sokkelen. En bør alt nå drøfte tilpassingen av den økonomiske politikken når de økte inntektene kommer.

Her er det grunn til å minne om at den raske integrasjonen av oljeinntektene alt har skapt store omstillingsproblemer i norsk økonomi, som slett ikke er fordøyd ennå. Omstillingen på arbeidsmarkedet har vært betydelig og fortsetter. Men den bør foregå gradvis og i moderat tempo. Behovet er stort for økt yrkesmessig mobilitet. Men en må også være klar over at den ofte fører med seg store menneskelige problemer og vanskelige økonomiske omstillinger.

For bosettingsforholdene i et land som Norge, der fire millioner mennesker bor på et område som er større enn De britiske øyer og større enn Italia, er det av avgjørende betydning å beholde en kostnadsstruktur og konkurransevne som gjør det mulig å bevare og utvikle kjernen av de spredte industribedrifter og andre bransjer som i dag spiller så stor distriktsøkonomisk rolle. I så måte er det en vesentlig forskjell mellom vårt land og land med en meget tett og konsentrert bosetting.

En bør også være klar over at den raske overgangen til tjenesteytende yrker på flere områder vil stå i motsetning til de yrkespreferanser som gjør seg gjeldende på arbeidsmarkedet i Norge.

Den store utenlandsgjelden som ble til gjennom de årene vi tok oljeinntektene på

forskott, bør gradvis avvikles etter som lånene forfaller. Norsk industri bør fortsatt kunne øke sine direkte investeringer i utlandet. Det vil skape en bedre basis og tryggere grunnlag for sysselsettingen her hjemme. Også andre former for kapital-eksport kan komme på tale.

I vår indre økonomi bør vi ta sikte på å opprettholde et høyt investeringsnivå. Nye investeringer bør i stor utstrekning legges til teknisk høyt utviklet og kapitalintensiv virksomhet som kan bære høye arbeidslønnninger.

Ved en strammere finanspolitikk og en moderat inntektspolitikk kan vi tilpasse oss en verdensøkonomi som står foran vanskelige år. Den motsatte vei vil føre til sterkere inflasjon i priser og kostnader, svakere konkurransevne, forsterkede omstillingsproblemer og avfolking i utsatte distrikter.

En realistisk økonomisk politikk vil kreve en viss moderasjon for den nærmeste tiden framover. Men problemene er likevel vesentlig mindre hos oss enn i det store flertall av industriland som ikke rår over tilsvarende nye ressurser. 85% av norsk økonomi er basert på andre næringsgrener enn olje- og gassutvinning. La oss stille oss slik at også denne — største — delen av norsk økonomi kan vokse og trives.